دانشگاه علوم کشاورزی و منابع طبیعی ساری
راهبردهای کارآفرینی در کشاورزی

بررسی عوامل مؤثر بر توسعه‌ی روستایی با تأکید بر کارآفرینی کشاورزی (مورد مطالعه: استان خراسان شمالی)

رقیه یزدانی[۱]، مسعود خیراندیش[۲]، محسن محمدی خیاره[۳] و هادی امینی[۴]

۱- دانش‌آموخته کارشناسی ارشد دانشگاه گنبدکاووس
۲- هیات علمی دانشگاه گنبد کاووس
۳- هیات علمی دانشگاه گنبد کاووس، (نویسنده مسوول: m.mohamadi@ut.ac.ir)
۴- هیئت علمی دانشگاه گنبد کاووس

تاریخ ارسال: ۹۸/۱۲/۱۳ تاریخ پذیرش: ۹۹/۰۴/۱۸
صفحه: ۶۳ تا ۷۷

چکیده

توسعه‌ی روستایی از مهم‌ترین بحث‌هایی است که در هر جامعه‌ای به‌ویژه در جوامع در حال توسعه مطرح بوده است. از آنجایی که کارآفرینی با خلق فرصت‌های جدید اشتغال و در نتیجه ایجاد درآمد، نقش مؤثری در بهبود وضع اقتصادی و معیشتی روستاییان ایجاد می‌کند، لذا توسعه روستاها در مقایسه با گذشته، پیوند گسترده‌تری با مفهوم کارآفرینی و به‌ویژه کارآفرینی کشاورزی یافته است. از این‌رو، پژوهش حاضر با هدف مطالعه تأثیر چهار عامل نوآوری، تولید، منابع مالی و بازار بر توسعه‌ی روستایی از طریق نقش میانجی کارآفرینی کشاورزی در میان تعداد ۴۲ نفر از کارآفرینان نمونه استان خراسان شمالی بوده است و با توجه به محدودبودن جامعه، حجم نمونه نیز برابر با حجم جامعه در نظر گرفته شده است. ابزار گردآوری اطلاعات پرسشنامه استاندارد بوده و برای تجزیه و تحلیل آماری داده‌ها از نرم‌افزار SPSS و از روش بوت استراپ برای آزمون اثرات غیرمستقیم استفاده شد. نتایج نشان داد که کارآفرینی کشاورزی تأثیر مثبت و معنی‌داری بر توسعه روستایی دارد و بین عوامل نوآوری، تولید، منابع مالی و بازار با توسعه روستایی نیز رابطه‌ی مستقیم وجود دارد. در مجموع، یافته‌ها نشان می‌دهند که عوامل چهارگانه نوآوری تولید، عوامل تولید، منابع مالی و بازار تولید، به‌صورت مستقیم و غیرمستقیم (کارآفرینی کشاورزی) بر توسعه‌ی روستایی اثر دارند.

واژه‌های کلیدی: توسعه‌ی روستایی، کارآفرینی کشاورزی، خراسان شمالی، نوآوری، عوامل تولید

مقدمه

امروزه چالش‌ها و مسائل متعددی در توسعه‌ی روستایی وجود دارد که یکی از آن‌ها، ناموفق‌بودن راهبردهای گذشته است. توسعه‌ی روستاها در مقایسه با گذشته، پیوند گسترده‌تری با مفهوم کارآفرینی یافته است زیرا کارآفرینی با خلق فرصت‌های جدید اشتغال و در نتیجه ایجاد درآمد، نقش مؤثری در بهبود وضع اقتصادی و معیشتی شیوه‌ای مداخله‌جویانه در توسعه می‌دانند که قادر است روند توسعه‌ی روستاها را تسریع نماید (۳۷). در واقع، این تصور که فعالیت کارآفرینی یک محرک مهمی برای تسهیل توسعه‌ی محلی و منطقه‌ای است، جدید نیست (۲۰،۴۱). به‌عنوان مثال مطالعه ترکاشوند(۵۴) در دهکده گردشگری عباس برزگر بیانگر این است که کارآفرینی یکی از عوامل مهم تغییر در روستاها است و گردشگری روستایی یکی از منابع کارآفرینی روستایی به حساب می‌آید. مطالعه محمدی خیاره و عرفان‌نیا(۳۴) نیز با مطالعه چالش‌ها و فرصت‌های کارآفرینی روستایی در دهستان‌های باقران، القورات و شاخن شهرستان بیرجند، بیانگر آن است که فرصت‌های موجود در نواحی روستایی شامل موقعیت مکانی روستا، محیط طبیعی، رقابت، سرمایه‌ی اجتماعی و دسترسی به ارتباطات و زیرساخت‌هاست؛ افزون براین، چالش‌های موجود شامل تأمین مالی دولت، یکپارچگی کارکنان، روابط اجتماعی، محدودیت بازار و نیروی کار غیرماهر است (۳۴). بنابراین تمرکز بر توسعه‌ی روستایی می‌تواند با به‌کارگرفتن عوامل موجود در روستا مانند مناظر طبیعی، آداب و رسوم عناصر فرهنگی دهقانی و عشایری که تاکنون جزو منابع به‌شمار نمی‌آمده‌اند و نیروی کار روستایی، جریان‌های مثبت اقتصاد فضایی و به‌ویژه کارآفرینی کشاورزی در روستاها را فعال نماید.

کارآفرینی کشاورزی می‌تواند با شناسایی مزیت‌ها و محدودیت‌های بخش کشاورزی جوامع روستایی، از طریق برنامه‌ریزی راهبردی مناسب به توسعه‌ی اقتصادی روستایی کمک کند. سلجوقی (۴۵)، اهمیت کارآفرینی در کشاورزی را به‌صورت متنوع‌سازی فعالیت‌های کشاورزی با در نظرگرفتن ویژگی‌های کشاورزی-اقلیمی و اقتصادی-اجتماعی مناطق موردنظر؛ افزودن ارزش به محصولات کشاورزی و در نتیجه افزایش صادرات محصولات زراعی و غذایی به خارج از جامعه-ی محلی و خارج از کشور؛ کاهش ضایعات ناشی از فساد مواد غذایی و ایجاد اشتغال و کمک به حل مشکل بیکاری در مناطق روستایی و بخش کشاورزی، عنوان می‌کند. گذشته از این، توسعه‌ی کارآفرینی کشاورزی می‌تواند از دولت محوربودن الگوهای توسعه‌ی روستایی کشور که ویژگی‌های عمده آن آسوده‌طلبی و مطیع‌بودن روستاییان است جلوگیری کند و جامعه را به‌سوی خلاقیت، نوآوری و کارآفرینی حرکت دهد (۴۴،۴۹).

به‌عقیده صاحب‌نظران، رسیدن به اهداف توسعه‌ی پایدار روستایی بدون مشارکت آحاد ساکنان این نواحی غیرممکن خواهد بود. با وجود این، عوامل اجتماعی و فرهنگی مختلفی مانع حضور و مشارکت روستاییان در عرصه فعالیت‌های

[Downloaded from jea.sanru.ac.ir on 2026-11-07]
[DOR: 20.1001.1.25383426.1399.7.13.7.3]
[DOI: 10.52547/jea.7.13.63]

اجتماعی می‌شود. ایجاد توانمندی اجتماعی روستاییان، از طریق توسعه‌ی گردشگری، می‌تواند نقش مهمی در غلبه بر انگاره‌های توسعه‌نیافتگی و بهبود تعاملات و ارتباطات اجتماعی ساکنان این نواحی داشته باشد (۲۹،۲۳).

توسعه‌ی کارآفرینی در بخش کشاورزی با مدرنیزاسیون تدریجی کشاورزی و توسعه‌ی کارکردهای مختلف کشاورزان در ارتباط است. علاوه‌براین، مهم‌ترین اهداف توسعه‌ی کارآفرینی کشاورزی را می‌توان نوسازی و تجدید ساختار کشاورزی خرده‌پا و به‌وجود آوردن محیط کشاورزی جدید به‌منظور ایجاد و توسعه‌ی مشاغل جدید در مناطق روستایی دانست (۳۰).

در اغلب کشورهای توسعه‌یافته، نقش کشاورزی فراتر از تأمین غذای مورد نیاز بوده و شامل تأمین اولویت‌های سیاسی، اجتماعی و اقتصادی نیز می‌گردد و از این نظر غیرقابل جایگزین شمرده می‌شود. در ایران سهم این بخش از تولید ناخالص داخلی دو روند متفاوت را طی کرده است. از سال ۱۹۹۷ تا سال ۲۰۱۱ سهم بخش کشاورزی از تولید ناخالص داخلی از ۹/۸ درصد به ۵/۹ درصد کاهش یافته و بعد از آن سهم این بخش از تولید ناخالص داخلی روند فزاینده‌ای را تجربه کرده است. به‌طوری که سهم این بخش در سال ۲۰۱۵ به ۱۰/۷ درصد افزایش یافته است. شایان ذکر است که بیش از ۵۰ درصد از شاغلان روستایی، در بخش کشاورزی مشغول به فعالیت هستند. سهم این بخش از شاغلان روستایی طی سال‌های اخیر روند نزولی را طی کرده است. به‌طوری که سهم بخش کشاورزی از شاغلان روستایی در سال ۱۳۸۴ حدود ۵۷/۵ درصد بوده که در سال ۱۳۹۵ به ۵۰/۳ درصد کاهش یافته است. بنابراین بخش کشاورزی خصوصاً در مناطق روستایی، مزیت نسبی در خور توجهی برای اشتغال‌زایی موقت تا زمان حل فراگیر مسئله اشتغال و بیکاری، برخوردار است (۵۴). داده‌های مرکز آمار ایران در سرشماری سال ۱۳۹۵ نشان می‌دهد، استان خراسان شمالی جمعیت روستایی بالغ بر ۱۱۱۱۹۱ خانوار دارد یعنی ۴۳/۶۴ درصد از جمعیت کل استان (۸۶۳۰۹۲ نفر)، که اکثریت غالب به کشاورزی اشتغال دارند. با در نظرگرفتن پتانسیل‌های استان در کسب‌وکارهای کشاورزی و روستایی، متأسفانه جمعیت روستایی منطقه هرساله رو به کاهش و مهاجرت به شهرهاست و این نشان‌دهنده عدم توجه به ایجاد تنوع و رشد اقتصادی در این بخش می‌باشد.

توسعه‌ی روستایی مفهومی باسابقه است، هرچند که مفهوم آن از لحاظ محتوا و کارکرد در راستای سازماندهی توسعه در نواحی روستایی، به‌طور مداوم تغییر کرده است. اهمیت توسعه‌ی روستایی در کشورهای کمتر توسعه‌یافته بیشتر به‌دلیل نقش مهم نواحی روستایی در اقتصاد می‌باشد (۵۴).

توسعه‌ی روستایی در طول زمان تعاریف مختلفی را داشته است. از نظر رسول‌اف (۴۰) توسعه‌ی روستایی عبارت است از: نوسازی روستاها، نوسازی شیوه‌ی بهره‌برداری کشاورزی، پرورش و تربیت نیروی انسانی، بهبود کیفیت زندگی و افزایش درآمد روستاییان و تأمین خدمات عمومی مورد نیاز روستانشینان همچنین می‌توان توسعه‌ی روستایی را پیشرفت به‌سوی هدف‌های رفاهی نظیر تقلیل فقر، بیکاری و کاهش نابرابری نیز تعریف کرد. دیاسن معتقد است توسعه‌ی روستایی راهبردی است که به‌منظور بهبود زندگی اقتصادی و اجتماعی گروه خاصی از مردم (روستاییان فقیر) طراحی شده است (۲). بانک جهانی عنوان داشته توسعه‌ی روستایی راهبردی است که به‌منظور بهبود زندگی اقتصادی و اجتماعی گروه خاصی از مردم (روستاییان فقیر) طراحی شده است. بهرامی (۴) توسعه‌ی روستایی را به‌معنای تغییر شکل اساسی در همه ابعاد اقتصادی، اجتماعی و روابط انسانی در روستاها می‌داند که به تدریج شرایط زندگی مردم روستا را بهبود بخشیده و عامه مردم روستا از مواهب آن بهره‌مند می‌شوند. از نظر وی برنامه‌های توسعه‌ی روستایی باید به مواردی همچون ایجاد اشتغال در بخش‌های کشاورزی و غیرکشاورزی، توسعه‌ی اجتماعی، کاهش مهاجرت به شهرها، افزایش سطح رفاه و آموزش و تربیت نیروی انسانی ماهر توجه داشته باشد. (۳) توسعه‌ی روستایی را فرآیندی چندبعدی می‌داند که موضوع آن بهبود و ارتقای کیفیت زندگی اقشار فقیر و آسیب‌پذیر اجتماع روستایی است، فرآیندی که با بهره‌گیری از سازوکارهایی چون برنامه‌ریزی، سازماندهی، تقویت خوداتکایی فردی و جمعی و ایجاد دگرگونی مناسب در ساختارهای ذهنی و اجتماعی روستاییان تلاش می‌کند که در آن‌ها قدرت، توان و اختیار بهره‌گیری از قابلیت‌ها و منابع در اختیارشان را تقویت کند تا به‌واسطه آن بتوانند وضعیت موجودشان را به وضعیت مناسب و مطلوب‌تر تغییر دهد.

از نظر هندرسون (۲۴)، کارآفرینی روستایی فراهم‌کننده زمینه‌ی اشتغال، افزایش درآمد و تولید ثروت، بهبوددهنده کیفیت زندگی و کمک‌کننده به افراد محلی برای مشارکت در اقتصاد است. همچنین، از نظر بانرجی و همکاران (۵) کارآفرینی مشکل کمبود سرمایه‌گذاری در محیط‌های روستایی را از طریق نوآوری و ایجاد فرصت‌های شغلی جدید، جذب سرمایه‌های خصوصی و مؤسسات مالی و دولتی برطرف می‌نماید. کارآفرینی با احترام به سه بعد توسعه‌ی پایدار (اجتماعی، اقتصادی و محیط‌زیستی)، به‌عنوان یک مفهوم برای ارتقای توسعه‌ی سرزمین‌ها و کاهش فقر، معرفی می‌شود (۵۱). کارآفرینی تنها شغل برای یک شخص نیست بلکه می‌تواند منجر به پیشنهادهای جدیدی شود که روند بازار را به حرکت در می‌آورد (۱۸). به اعتقاد فرجی سبکبار و همکاران (۱۵) توسعه‌ی کارآفرینی در مناطق روستایی را می‌توان به‌عنوان سیاستی مبتنی‌بر بازساخت جغرافیایی در مناطق روستایی فرض کرد که می‌تواند به‌نوعی تقسیم جدید فضایی نیروی کار، انرژی و منابع رهنمون شود و در نهایت، منجر به تغییر در کیفیت زندگی مردم روستایی بر اساس نظریه توسعه‌ی پایدار گردد که درآن ابعاد مختلف توسعه‌ی کارآفرینی و دیدگاه‌های موجود، به‌عنوان قمرها و اجزای اصلی نمود می‌یابند و در نهایت رویکردی ترکیبی را در توسعه‌ی کارآفرینی مناطق روستایی ایجاد می‌کنند. در این رابطه ورتمن (۵۹) ارتباط تنگاتنگی بین توسعه‌ی اقتصادی و کارآفرینی مشاهده می‌کند. چنانچه در گزارش سالانه بخش مدیریت صنایع تجاری کوچک آمریکا نیز ارائه شده، دو سوم

[Downloaded from jea.sanru.ac.ir on 2026-11-07]
[DOR: 20.1001.1.25383426.1399.7.13.7.3]
[DOI: 10.52547/jea.7.13.63]

از تعداد شغل‌های ایجاد شده در طول سال توسط کارآفرینان بوده است. دستاوردهای توسعه‌ی کارآفرینی کشاورزی از قبیل؛ توسعه زنجیره کشاورزی، تنوع‌بخشی به اقتصاد کشاورزی، ارتقای بهره‌وری، بهره‌برداری از مزیت‌های نسبی رقابتی و تجاری، اشتغال‌زایی مولد، تحول در مناسبات تولید همپای سایر تحولات نهادی، ارزش افزوده، کیفیت و محصولات و فرآورده‌های جدید، گسترش بازار محصولات کشاورزی، تشکیل و جذب سرمایه در بخش کشاورزی (۴۷) موجب گردیده تا پیامدهای مورد انتظار از کارآفرینی کشاورزی، همراستای آرمان‌ها و اهداف توسعه‌ی پایدار کشاورزی قرار گیرند و کارآفرینی به‌عنوان یک مقوله‌ی مهم در کانون توجه اندیشمندان حوزه برنامه‌ریزی و توسعه‌ی روستایی قرار گیرد (۳۹).

ناموفق‌بودن راهبردهای گذشته در توسعه روستایی، جهان را به‌سمت ایجاد کارآفرینی و به‌ویژه کارآفرینی کشاورزی، با استفاده از مزایای زندگی روستایی سوق داده است. کارآفرینی کشاورزی تلاشی برای ایجاد تنوع تولید و رهاشدن از وضعیت تولید مواد خام در چرخه‌ی عرضه محصولات و حرکت به‌سمت تولید برای بازارهای خاص، ارائه‌ی خدمات به سایر کشاورزان و شاغلین روستایی، استفاده از ظرفیت‌های کشاورزی مزارع و واحدهای دامپروری برای جذب گردشگران و اشتغال‌زایی می‌باشد (۵۸). اگرچه کارآفرینی تنها راهکار اشتغال‌زایی و افزایش درآمدهای مردم روستایی نیست، اما قطعاً بهترین و بهره‌ورترین نوع آن است. کارآفرینی برای تحریک نشاط روستایی و یک راه مهم برای افزایش درآمد و اشتغال کشاورزان و بالابردن وضعیت کشاورزان مؤثر است (۵۸).

از عوامل مؤثر بر کارآفرینی می‌توان به نوآوری اشاره نمود. نوآوری می‌تواند ایده، شیوه یا شی تازه و بکری باشد یا اینکه تازه جلوه کند. برخلاف اسم ظاهری نوآوری، نیازی نیست که نوآوری یک ایده‌ی بسیار جدید باشد، بلکه کافی است که ایده، شیوه یا شی باشد که از دیدگاه افرادی که آن را می‌پذیرند، جدید و نو جلوه کند (۴۲). یکی دیگر از عوامل اثرگذار بر کارآفرینی در دسترس‌بودن و ارزان‌قیمت‌بودن عوامل تولید (فیزیکی و یا غیرفیزیکی) است که بستر ایجاد تنوع و رهاشدن از فروش مواد خام در چرخه‌ی عرضه محصولات و حرکت به‌سمت تولید برای بازار را فراهم می‌آورد. یکی دیگر از مزایای کارآفرینی کشاورزی در روستاها، استفاد از منابع مالی متنوع به جهت کوچک‌بودن شغل‌ها، روابط خویشاوندی و وابستگی‌های عاطفی بین ساکنین و همچنین استفاده از سیاست‌های تأمین مالی دولتی است. بنابراین در جوامع روستایی، افراد موفق در مقام کارآفرین، می‌توانند عوامل مختلف تولید را گرد آورند و با تلاش و کوشش‌های خلاقانه خود فعالیت‌ها به موفقیت برسند.

پژوهش‌های فراوانی در خصوص عوامل موثر بر توسعه‌ی روستایی انجام گرفته است. نورمن (۳۶)، عوامل مؤثر بر توسعه‌ی کارآفرینی در مناطق روستایی را مهارت‌های علمی و فنی روستاییان، مهارت‌های مدیریتی، مهارت‌های کارآفرینی و مهارت‌های کارگران می‌داند. هنلی (۲۵) استدلال می‌کند که کارآفرینی، فرصت‌های جدیدی برای کارآفرینان ایجاد می‌کند که می‌تواند درآمد، دارایی و سرمایه‌ی آنها را افزایش دهد و استاندارد زندگی در جوامع روستایی را در نتیجه تشکیلات اقتصادی جدید در کسب و کارهای کوچک و متوسط رشد دهد. رسالت مرکز توسعه‌ی کارآفرینی کشاورزی (۷) در ایالت اُتسگوی شهر نیویورک، افزایش تعداد کارآفرینان موفق کشاورزی و تنوع‌بخشی به فعالیت‌های کشاورزی مرتبط با تجارت بوده است که تنها از طریق تلاش‌های مشارکتی کشاورزان و سرمایه‌گذاران در استفاده مناسب از منابع حاصل خواهد شد. ایزیوبو (۱۳) با بررسی عوامل مؤثر بر توسعه‌ی کارآفرینی کشاورزی در میان کشاورزان در ایالت ایمو نیجریه، کلید توسعه‌ی کارآفرینی در این منطقه را تغییر و تنوع در زندگی و تمایل به استقلال معرفی کردند. کشاورزان منطقه از دسترسی ضعیف به اطلاعات کارآفرینی، سرمایه‌ی ناکافی جهت راه‌اندازی کسب و کار و فاصله‌ی طولانی بین مزارع و بازار شکایت داشتند اما با وجود کاستی‌ها کشاورزان در کارآفرینی مشارکت بالایی از خود نشان دادند. دارمادجی (۱۱) بحث در مورد کارآفرینی را به‌عنوان رویکرد جدید برای حمایت از برنامه ملی توسعه‌ی کشاورزی برای دستیابی به غذای کافی بر اساس دو دوره‌ی مطالعه‌ی تجربی، سال ۲۰۱۱ و ۲۰۱۲ انجام شده است که تأثیر مستقیم کارآفرینی کشاورزی، ظرفیت مدیریت و فرایند بیولوژیکی را بر عملکرد مزرعه تأیید می‌نماید.

در میان مطالعات داخلی صورت‌گرفته؛ توکلی (۵۳) طی پژوهشی تحت عنوان بررسی عوامل مؤثر بر موفقیت کارآفرینان روستایی منطقه ماهیدشت شهرستان کرمانشاه، نشان داد که موفقیت کارآفرینان حاصل از عوامل ترکیبی، اعم از درونی (نوآوری و خلاقیت، انگیزه نیاز به پیشرفت، مرکز کنترل درونی) و بیرونی (عدم بروکراسی و تشریفات اداری و دستیابی به بازار) است. در همین راستا، میرلطفی (۳۰) نشان داد که بین اغلب عامل‌های توسعه‌ی روستایی و توسعه‌ی کشاورزی ارتباط مثبت و معنی‌داری وجود دارد. حسینی (۲۶) نیز در پژوهشی مشابه، با بررسی نقش کارآفرینی در توسعه‌ی مناطق روستایی بخش کاکی در شهرستان دشتی، نتیجه گرفت که بین ویژگی‌های شخصیتی کارآفرینان، رشد کارآفرینی و توسعه اقتصادی در بخش کاکی رابطه نزدیکی وجود دارد. هاشمی و همکاران (۲۱) دریافتند که در نواحی روستایی فرصت‌های مناسبی به‌صورت کشف‌نشده یا بیکار وجود دارد که در آن صورت توسعه‌ی کارآفرینی و توجه به کارآفرینان روستایی می‌تواند منجر به توسعه‌ی فرصت‌های شغلی، شکوفایی اقتصادی و توسعه‌ی روستایی گردد. حیدری ساربان (۲۲) پژوهشی با هدف بررسی عوامل مؤثر بر تقویت کارآفرینی کشاورزان در مناطق روستایی شهرستان مشگین‌شهر انجام داد. در این پژوهش درجه اهمیت هریک از عوامل از دیدگاه نمونه‌ها تعیین‌شده که در میان پنج عامل روانشناختی، رفتاری، محیطی، اقتصادی و ترویجی، عامل اقتصادی دارای اهمیت بالا و عامل روانشناختی دارای کم‌ترین تأثیر در انگیزه‌ی توسعه‌ی کارآفرینی کشاورزی بوده است. فراهانی و همکاران (۱۶) به

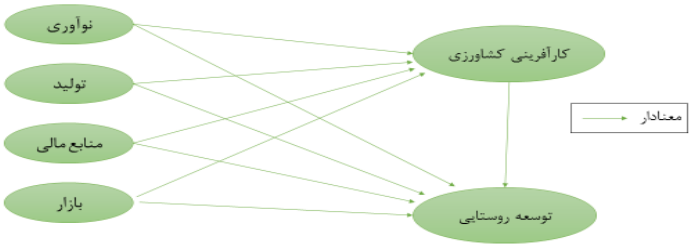
[Downloaded from jea.sanru.ac.ir on 2026-11-07]
[DOR: 20.1001.1.25383426.1399.7.13.7.3]
[DOI: 10.52547/jea.7.13.63]

این نتیجه رسیدند که ایجاد فضای کسب‌وکار، سرمایه‌گذاری، حمایت سازمان‌ها و نهادها می‌تواند به‌عنوان راهکاری مناسب در ایجاد و تقویت کارآفرینی در راستای توسعه‌ی پایدار بسیار مؤثر باشد.

شرافت چالشتری (۴۸) در پژوهش خود رابطه متقابلی بین برپایی جشنواره ها و نمایشگاه‌ها و توسعه‌ی گردشگری بازرگانی می یابد.

نتایج حاصل از پژوهش داداشی و همکاران (۹) نشان می‌دهد که توسعه‌ی کارآفرینی و توجه به جوانان و کارآفرینان روستایی می‌تواند منجر به توسعه‌ی فرصت‌های شغلی، شکوفایی اقتصادی و توسعه‌ی مناطق روستایی گردد. فراهانی و همکاران (۱۷) اثرگذارترین عامل از لحاظ کارآفرینی و اشتغال در محدوده‌ی مورد مطالعه خود را عامل زیرساختی و اجتماعی می‌دانند. عامل‌های بعدی به‌ترتیب شامل عامل اقتصادی، دانش و آگاهی، اعتماد به نفس، خلاقیت فردی، نوآوری و خلاقیت، زیرساخت فیزیکی و دسترسی به تسهیلات اقتصادی می‌باشد. نتایج پژوهش ولائی و همکاران (۵۴) نشان داد که مهم‌ترین عاملی که موجب توسعه‌ی پایدار روستایی شده است، عامل اقتصادی و فردی بوده، به‌طوری‌که باالارفتن میزان تسهیلات دریافتی از قبیل وام‌های خود اشتغالی، منابع لازم و کافی، تنوع شغلی موجب افزایش انگیزه‌ی و روحیه‌ی فردی در جهت توسعه و گسترش کارآفرینی در محدوده‌ی مورد مطالعه شده است. قادری یگانه (۱۹) نتیجه گرفت که نیاز به گسترش کارآفرینی گردشگری در مناطق روستایی قابل تأمل است و نیازمند سرمایه‌گذاری در این حوزه می‌باشد تا در دنیای رقابتی امروز، به توسعه‌ی پایدار گردشگری دست یابد. ملاشاهی و همکاران (۳۵) موانع ترویج کارآفرینی کشاورزی در استان سیستان و بلوچستان را مورد بررسی قرار دادند که در آن مانع اصلی را ضعف دانش تولید و بازاریابی محصولات کشاورزی در سرمایه‌گذاری صنایع مدرن، تکمیلی و تبدیلی بخش کشاورزی شناسایی نمودند.

باتوجه به ادبیات تجربی و نظری، در این پژوهش فرض بر این است که عواملی همچون نوآوری تولید، عوامل تولید، منابع مالی و بازار تولید به‌عنوان متغیر مستقل به‌صورت مستقیم بر توسعه‌ی روستایی تأثیرگذار هستند، و همچنین به‌صورت غیرمستقیم از طریق کارافرینی کشاورزی بر توسعه‌ی روستایی تأثیرگذار هستند. لذا مدل مفهومی پژوهش به‌صورت زیر در شکل (۱) ارائه شده است.

شکل ۱- مدل مفهومی پژوهش
Figure 1. Conceptual model of research

مواد و روش‌ها

پژوهش حاضر از نظر هدف کاربردی، شیوه گردآوری داده‌ها توصیفی پیمایشی، از نوع رابطه‌ی همبستگی و با تکنیک مدل‌سازی معادلات ساختاری با استفاده از نرم‌افزار SPSS می‌باشد. جهت گردآوری داده‌ها از دو روش کتابخانه‌ای (اسنادی)، و روش میدانی استفاده شد. در پژوهش صورت‌گرفته برای تعیین روایی، از تکنیک روایی صوری[1] استفاده شده است که این مرحله با قضاوت متخصصان دانشگاهی و اساتید درباره سؤالات پژوهش انجام شده است و برای تعیین پایایی از ضریب آلفای کرونباخ استفاده شده است که نتایج آن به‌شرح زیر می‌باشد:

جدول ۱- مقدار آلفای کرونباخ جهت تعیین پایایی پرسشنامه
Table 1: Cronbach's alpha value to determine the reliability of the questionnaire

مؤلفه	مقدار آلفای کرونباخ
نوآوری	۰/۷۳۱
تولید	۰/۸۷۷
منابع مالی	۰/۸۹۵
بازار	۰/۸۷۶
توسعه‌ی روستایی	۰/۸۲۸
کارآفرینی کشاورزی	۰/۸۹۲
کل	۰/۹۳۷

جامعه‌ی آماری پژوهش، کارآفرینان حوزه‌ی کشاورزی خراسان شمالی با توجه به اسناد سازمان جهاد کشاورزی استان به تعداد ۴۲ نفر سرشماری شده بودند که با محدودیت‌های موجود فقط به ۳۰ نفر آنها دسترسی پیدا شد. با توجه به ویژگی‌های جامعه آماری از تکنیک دلفی (سؤال از متخصصان) استفاده شده است. همچنین، برای تجزیه و

1- Face Validity

[Downloaded from jea.sanru.ac.ir on 2026-11-07]
[DOR: 20.1001.1.25383426.1399.7.13.7.3]
[DOI: 10.52547/jea.7.13.63]

تحلیل داده‌ها از روش بوت استراپینگ[1] پیچر و هیز (۳۸)، استفاده شده است. رویکرد بوت‌استراپ توسط افرون[2] در سال ۱۹۷۹ ارائه شد. این روش در حال تبدیل‌شدن به محبوب‌ترین و قدرتمندترین روش آزمون متغیر میانجی است؛ زیرا این تکنیک انحراف در تأثیر متقابل توزیع نمونه‌ای را تشخیص می‌دهد (۳۳). بوت‌استرپ یک روش برای محاسبه داده‌هایی با حجم کوچک و توزیع غیرنرمال است (۲۸،۵۱). در پژوهش فوق نیز به‌دلیل کوچک‌بودن حجم نمونه و توزیع غیرنرمال داده‌ها از این روش استفاده گردید.

نتایج و بحث

نتایج آمار توصیفی

جدول ۲، بیانگر وضعیت متغیر جنسیت در نمونه آماری مورد مطالعه می‌باشد.

جدول ۲- فراوانی متغیر جنسیت

Table 2. Frequency of gender variables

جنس	فراوانی	درصد	درصد تجمعی
مرد	۲۵	۸۳/۳	۸۳/۳
زن	۵	۱۶/۷	۱۰۰/۰
کل	۳۰	۱۰۰ /۰	

جدول (۱) بیانگر این است که از بین ۳۰ نمونه‌ی آماری، تعداد ۲۵ نفر (۸۳/۳ درصد) مرد و ۵ نفر (۱۶/۷ درصد) زن بودند.

جدول ۳ و شرح آن توصیف‌کننده وضعیت متغیر سن در نمونه آماری مورد مطالعه می‌باشد.

جدول ۳- فراوانی متغیر سن

Table 3. The frequency of the age variable

سن	فراوانی	درصد	درصد تجمعی
۳۵-۲۶	۶	۲۰/۰	۲۰
۴۵-۳۶	۱۴	۴۶/۷	۶۶/۷
۵۵-۴۶	۹	۳۰/۰	۹۶/۷
بالاتر از ۵۶	۱	۳/۳	۱۰۰/۰
کل	۳۰	۱۰۰/۰	

همان‌گونه که در جدول (۳) ملاحظه می‌شود از مجموع ۳۰ نمونه آماری، تعداد ۶ نفر (۲۰ درصد) دارای سن ۲۶ تا ۳۵ سال، ۱۴ نفر (۴۶/۷ درصد) بین ۳۶ تا ۴۵ سال، ۹ نفر (۳۰ درصد) بین ۴۶ تا ۵۵ سال و ۱ نفر (۳/۳ درصد) بالاتر از ۵۵ سال هستند.

جدول ۴ و شرح آن توصیف‌کننده وضعیت متغیر تحصیلات در نمونه آماری مورد مطالعه می‌باشد.

جدول ۴- فراوانی متغیر تحصیلات

Table 4. Frequency of education variable

تحصیلات	فراوانی	درصد	درصد تجمعی
خواندن و نوشتن	۱	۳/۳	۳/۳
ابتدایی	۱	۳/۳	۶/۷
راهنمایی	۶	۲۰/۰	۲۶/۷
دیپلم	۶	۲۰/۰	۴۶/۷
فوق دیپلم	۱۰	۳۳/۳	۸۰/۰
کارشناسی	۶	۲۰/۰	۱۰۰/۰
کل	۳۰	۱۰۰	

همان‌گونه که در جدول ۴ ملاحظه می‌شود از مجموع ۳۰ نمونه آماری از نظر تحصیلات ۱ نفر (۳/۳ درصد) در حد خواندن و نوشتن، ۱ نفر (۳/۳ درصد) مقطع ابتدایی، ۶ نفر (۲۰/۰ درصد) راهنمایی، ۶ نفر (۲۰/۰ درصد) دیپلم، ۱۰ نفر (۳۳/۳ درصد) فوق‌دیپلم و ۶ نفر (۲۰/۰ درصد) هم مقطع کارشناسی بودند.

در جدول ۵ وضعیت متغیر نوآوری در نمونه‌ی آماری مورد مطالعه گزارش شده است. بر اساس نتایج، کارآفرینان به‌ترتیب بیشترین امتیاز را به‌میزان برگزاری کلاس‌های آموزشی و مشاوره‌ای در زمینه‌ی کسب‌وکارهای کشاورزی، داشتن ایده‌های جدید و متنوع در زمینه کسب و کارهای کشاورزی، تشویق و به‌کارگیری جوانان برای شناخت و ایجاد کسب‌وکارهای جدید و ترجیح‌دادن روش‌های نو به‌جای روش‌های سنتی دادند.

1- Boot Strapping

2- Efron

[Downloaded from jea.sanru.ac.ir on 2026-11-07]

[DOR: 20.1001.1.25383426.1399.7.13.7.3]

[DOI: 10.52547/jea.7.13.63]

جدول ۵- فراوانی متغیر نوآوری تولید

Table 5. Frequency of production innovation variables

گویه‌ها	n	هیچ	کم	متوسط	زیاد	خیلی‌زیاد	میانگین رتبه‌ای*
		درصد	درصد	درصد	درصد	درصد	
میزان برگزاری کلاس‌های آموزشی و مشاوره‌ای در زمینه¬ی کسب و کارهای کشاورزی تا چه میزان بر سطح نوآوری کارآفرینان تأثیر داشته است؟	۳۰	۰	۳/۳	۱۰/۰	۴۶/۷	۴۰/۰	۴/۲۳
تشویق و به‌کارگیری جوانان برای شناخت و ایجاد کسب و کارهای جدید تا چه میزان بر سطح نوآوری کارآفرینان تأثیر داشته است؟	۳۰	۰	۳/۳	۱۳/۳	۷۶/۷	۶/۷	۳/۸۷
حمایت دولت از ایجاد توسعه¬ی سازمان‌های غیردولتی فعال و مرتبط با کارآفرینی در روستاها تا چه میزان بر سطح نوآوری کارآفرینان تأثیر داشته است؟	۳۰	۰	۱۳/۳	۳۰/۰	۴۰/۰	۱۶/۷	۳/۶۰
توانمندسازی نیروی انسانی ماهر و باسواد و باتجربه برای شروع کسب و کارهای جدید در روستا تا چه میزان بر سطح نوآوری کارآفرینان تاثیر داشته است؟	۳۰	۰	۰	۲۶/۷	۶۰/۰	۱۳/۳	۳/۷۸
داشتن ایده‌های جدید و متنوع در زمینه¬ی کسب‌وکارهای کشاورزی تا چه میزان بر سطح نوآوری کارآفرینان تأثیر داشته است؟	۳۰	۰	۰	۲۳/۳	۵۶/۷	۲۰/۰	۳/۹۷
ترجیح‌دادن روش‌های نو به‌جای روش‌های سنتی تا چه میزان بر سطح نوآوری کارآفرینان تاثیر داشته است؟	۳۰	۰	۰	۳۶/۷	۴۰/۰	۲۳/۳	۳/۸۷
توجه به تغییرات زندگی در روستاهای اطراف و محیط شهری تا چه میزان بر سطح نوآوری کارآفرینان تأثیر داشته است؟	۳۰	۰	۳/۳	۴۰/۰	۵۳/۳	۳/۳	۳/۵۷
میزان مسئولیت‌پذیری در راه‌اندازی کسب و کارهای جدید تا چه میزان بر سطح نوآوری کارآفرینان تأثیر داشته است؟	۳۰	۰	۰	۴۳/۳	۳۶/۷	۲۰/۰	۳/۷۷
وجود مراکز مشاوره تخصصی در زمینه‌ی راه‌اندازی کسب و کار جدید تا چه میزان بر سطح نوآوری کارآفرینان تأثیر داشته است؟	۳۰	۰	۳/۳	۲۳/۳	۶۳/۳	۱۰/۰	۳/۸۰
استفاده از تجارب کارآفرینان موفق تا چه میزان بر سطح نوآوری کارآفرینان تأثیر داشته است؟	۳۰	۰	۱۰/۰	۴۳/۳	۲۶/۷	۲۰/۰	۳/۵۷

با توجه به نتایج جدول ۵، مؤثرترین گویه بر توسعه‌ی روستایی از طریق کارآفرینی کشاورزی به‌نظر افراد موردمطالعه برگزاری کلاس‌های آموزشی و مشاوره‌ای در زمینه‌ی کسب و کارهای کشاورزی است. همچنین، پاسخ‌دهندگان هیچ‌کدام از موارد را بی‌تأثیر ندانسته و از کم تا خیلی‌زیاد امتیاز دادند و اکثر آن‌ها تأثیر گویه‌ها بر توسعه‌ی روستایی را به نسبت زیاد دانستند. در جدول ۶ وضعیت متغیر تولید در نمونه‌ی آماری مورد مطالعه گزارش شده است.

جدول ۶- فراوانی متغیر عوامل تولید

Table 6. Frequency of production factors variables

گویه‌ها	n	هیچ	کم	متوسط	زیاد	خیلی زیاد	میانگین رتبه‌ای*
		درصد	درصد	درصد	درصد	درصد	
تعداد شبکه تولیدی محلی در سطح روستا تا چه میزان بر فراهم‌شدن عوامل تولید کارآفرینان تأثیر داشته است؟	۳۰	۰	۳/۳	۵۳/۳	۴۰/۰	۳/۳	۳/۴۳
دسترسی به عوامل تولید (زمین، نیروی انسانی، سرمایه) در روستا تا چه میزان بر فراهم‌شدن عوامل تولید کارآفرینان تأثیر داشته است؟!	۳۰	۰	۰	۱۶/۷	۶۶/۷	۱۶/۷	۴/۰۰
دسترسی به ماشین آلات و ابزار آلات مدرن در فعالیت‌های مختلف (کشاورزی، صنعت، خدمات) در روستا تا چه میزان بر فراهم‌شدن عوامل تولید کارآفرینان تأثیر داشته است؟	۳۰	۰	۶/۷	۱۳/۳	۶۳/۳	۱۶/۷	۳/۹۰
ایجاد و توسعه فعالیت‌های فرآوری ، صنایع تبدیلی و تکمیلی تا چه میزان بر فراهم‌شدن عوامل تولید کارآفرینان تأثیر داشته است؟	۳۰	۰	۰	۳۳/۳	۵۰/۰	۱۶/۷	۳/۸۳
وجود زیر ساخت‌های فیزیکی مناسب همچون جاده و راه‌های ارتباطی روستایی تا چه میزان بر فراهم‌شدن عوامل تولید کارآفرینان تأثیر داشته است؟	۳۰	۰	۰	۳/۳	۵۳/۳	۴۳/۳	۴/۴۰
ایجاد زیر ساخت‌های عمومی مناسب روستا همچون آب و برق و گاز تا چه میزان بر فراهم‌شدن عوامل تولید کارآفرینان تأثیر داشته است؟	۳۰	۰	۰	۶/۷	۶۰/۰	۳۳/۳	۴/۲۷
امکان استفاده زیر ساخت‌های مناسب ارتباطی مخابرات، پست بانک تا چه میزان بر فراهم‌شدن عوامل تولید کارآفرینان تأثیر داشته است؟	۳۰	۰	۶/۷	۱۳/۳	۶۶/۷	۱۳/۳	۳/۸۷
توزیع بهینه منابع در سطح دهستان‌ها تا چه میزان بر فراهم‌شدن عوامل تولید کارآفرینان تأثیر داشته است؟	۳۰	۰	۱۰/۰	۳۶/۷	۳۳/۳	۲۰/۰	۳/۶۳
وجود محیط مناسب برای راه‌اندازی کسب و کار جدید تا چه میزان بر فراهم‌شدن عوامل تولید کارآفرینان تأثیر داشته است؟	۳۰	۳/۳	۰	۳۰/۰	۶۰/۰	۶/۷	۳/۶۷
تنوع‌بخشی به محصولات روستایی تا چه میزان بر فراهم‌شدن عوامل تولید کارآفرینان تأثیر داشته است؟	۳۰	۰	۳/۳	۱۶/۷	۵۶/۷	۲۳/۳	۴/۰۰

نتایج جدول ۶ نشان داد کارآفرینان خراسان شمالی معتقدند مؤثرترین گویه از متغیر تولید بر توسعه‌ی روستایی وجود زیرساخت‌های فیزیکی مناسب همچون جاده و راه‌های ارتباطی روستایی است. همچنین، اکثر آن‌ها موارد عنوان‌شده را بی‌تأثیر ندانسته و فقط یکی از افراد نمونه وجود محیط مناسب برای راه‌اندازی کسب و کار جدید را بر توسعه‌ی روستایی بی‌تأثیر می‌داند و بقیه از متوسط تا خیلی‌زیاد به این گزینه امتیاز دادند. در ادامه، جدول ۷ بیانگر وضعیت متغیر منابع مالی در نمونه آماری مورد مطالعه می‌باشد.

[Downloaded from jea.sanru.ac.ir on 2026-11-07]
[DOR: 20.1001.1.25383426.1399.7.13.7.3]
[DOI: 10.52547/jea.7.13.63]

جدول ۷- فراوانی متغیر منابع مالی

Table 7. The frequency of financial resources variable

گویه‌ها	n	هیچ	کم	متوسط	زیاد	خیلی زیاد	میانگین رتبه‌ای*
		درصد	درصد	درصد	درصد	درصد	
میزان مشارکت کشاورزان در ایجاد درآمدهای متنوع تا چه میزان بر فراهم‌شدن منابع مالی کارآفرینان تأثیر داشته است؟	۳۰	۰	۶/۷	۵۳/۳	۲۶/۷	۱۳/۳	۳/۴۷
تشویق سرمایه‌گذاران محلی برای ایجاد فرصت‌های شغلی تا چه میزان بر فراهم‌شدن منابع مالی کارآفرینان تأثیر داشته است؟	۳۰	۰	۱۰/۰	۳۰/۰	۳۰/۰	۳۰/۰	۳/۸۰
سهولت دریافت وام در زمینه‌ی کسب وکارهای مختلف تا چه میزان بر فراهم-شدن منابع مالی کارآفرینان تأثیر داشته است؟	۳۰	۰	۰	۱۰/۰	۵۰/۰	۴۰/۰	۴/۳۰
وجود مشوق‌های مالی دولتی و تعاونی جهت راه‌اندازی کسب و کار جدید تا چه میزان بر فراهم‌شدن منابع مالی کارآفرینان تأثیر داشته است؟	۳۰	۰	۰	۱۰/۰	۵۶/۷	۳۳/۳	۴/۲۳
اعطای تسهیلات ویژه و بلاعوض برای فعالین مناطق محروم تا چه میزان بر فراهم‌شدن منابع مالی کارآفرینان تأثیر داشته است؟	۳۰	۳/۳	۱۰/۰	۱۰/۰	۴۰/۰	۳۶/۷	۳/۹۷
دسترسی به سرمایه‌های موجود تا چه میزان بر فراهم‌شدن منابع مالی کارآفرینان تأثیر داشته است؟	۳۰	۳/۳	۱۳/۳	۴۶/۷	۳۳/۳	۳/۳	۳/۲۰
افزایش سرمایه‌گذاری در واحدهای تولیدی تا چه میزان بر فراهم‌شدن منابع مالی کارآفرینان تأثیر داشته است؟	۳۰	۰	۶/۷	۳۳/۳	۴۶/۷	۱۳/۳	۳/۶۷
میزان توانمندی مالی جهت ایجاد کسب و کار تا چه میزان بر فراهم‌شدن منابع مالی کارآفرینان تأثیر داشته است؟	۳۰	۳/۳	۶/۷	۳۰/۰	۵۶/۷	۳/۳	۳/۵۰
وجود قوانین و مقررات مالی شفاف تا چه میزان بر فراهم‌شدن منابع مالی کارآفرینان تأثیر داشته است؟	۳۰	۰	۳/۳	۴۶/۷	۳۳/۳	۱۶/۷	۳/۶۳
وجود نهادهای مالی قوی در حوزه ایجاد کسب و کار جدید تا چه میزان بر فراهم‌شدن منابع مالی کارآفرینان تأثیر داشته است؟	۳۰	۳/۳	۰	۱۰/۰	۵۳/۳	۳۳/۳	۴/۱۳

طبق نتایج به‌دست آمده در جدول ۷، برخی از افراد نمونه مطالعاتی اعطای تسهیلات ویژه و بلاعوض برای فعالین مناطق محروم، دسترسی به سرمایه‌های موجود، میزان توانمندی مالی جهت ایجاد کسب و کار و وجود نهادهای مالی قوی در حوزه‌ی ایجاد کسب و کار جدید را بر توسعه‌ی روستایی با نگرش کارآفرینی کشاورزی بی‌تأثیر دانستند. به‌طور کلی آن‌ها بیشترین رأی خود را به مورد سهولت دریافت وام در زمینه‌ی کسب وکارهای مختلف داده و آن را یکی از مؤثرترین عوامل اثرگذار بر توسعه‌ی روستایی می‌دانند. جدول ۸ بیانگر وضعیت متغیر بازار در نمونه آماری مورد مطالعه می‌باشد.

جدول ۸- فراوانی متغیر بازار تولید

Table 8. Frequency of production market variable

گویه‌ها	n	هیچ	کم	متوسط	زیاد	خیلی زیاد	میانگین رتبه‌ای*
		درصد	درصد	درصد	درصد	درصد	
دسترسی به بازار مناسب برای عرضه‌ی تولیدات محلی و بومی به مصرف‌کنندگان تا چه میزان بر فراهم‌شدن بازار تولیدات کارآفرینان تأثیر داشته است؟	۳۰	۰	۶/۷	۶/۷	۵۳/۳	۳۳/۳	۴/۱۳
داشتن اطلاعات و آمارهای بازاریابی و اقتصادی مناسب تا چه میزان بر فراهم‌شدن بازار تولیدات کارآفرینان تأثیر داشته است؟	۳۰	۰	۶/۷	۲۳/۳	۴۶/۷	۲۳/۳	۳/۸۷
آگاهی از نرخ محصولات در بازار تا چه میزان بر فراهم‌شدن بازار تولیدات کارآفرینان تأثیر داشته است؟	۳۰	۰	۳/۳	۲۳/۳	۳۳/۳	۴۰/۰	۴/۱۰
مشارکت در شناسایی نیاز مصرف‌کنندگان تا چه میزان بر فراهم‌شدن بازار تولیدات کارآفرینان تأثیر داشته است؟	۳۰	۳/۳	۰	۴۳/۳	۴۳/۳	۱۰/۰	۳/۵۷
میزان مالیات یا یارانه بر فروش محصولات تا چه میزان بر فراهم‌شدن بازار تولیدات کارآفرینان تأثیر داشته است؟	۳۰	۰	۱۰/۰	۱۳/۳	۳۳/۳	۴۳/۳	۴/۱۰
وجود زیرساخت‌های حمل و نقل مناسب برای حمل کالا به بازار و مراکز فروش تا چه میزان بر فراهم‌شدن بازار تولیدات کارآفرینان تأثیر داشته است؟	۳۰	۶/۷	۳/۳	۶/۷	۳۰/۰	۵۳/۳	۴/۲۰
نوع بازار نهاده‌ها و مواد اولیه (از لحاظ رقابتی یا انحصاری‌بودن) تا چه میزان بر فراهم‌شدن بازار تولیدات کارآفرینان تأثیر داشته است؟	۳۰	۳/۳	۶/۷	۶/۷	۴۶/۷	۳۶/۷	۴/۰۷
میزان نقدینگی بنگاه کسب و کار تا چه میزان بر فراهم‌شدن بازار تولیدات کارآفرینان تأثیر داشته است؟	۳۰	۳/۳	۱۰/۰	۴۳/۳	۴۳/۳	۰	۳/۲۷
نوع بازار محصول (از لحاظ رقابتی یا انحصاری‌بودن) تا چه میزان بر فراهم-شدن بازار تولیدات کارآفرینان تأثیر داشته است؟	۳۰	۰	۳/۳	۱۶/۷	۴۰/۰	۴۰/۰	۴/۱۷
دورنمای مناسب تقاضای بازار محصول در آینده تا چه میزان بر فراهم‌شدن بازار تولیدات کارآفرینان تأثیر داشته است؟	۳۰	۰	۳/۳	۲۶/۷	۳۶/۷	۳۳/۳	۴/۰۰

نتایج جدول ۸ گویای این مطلب است که از نظر افراد مورد مطالعه مؤثرترین مورد از عامل بازار در توسعه‌ی روستایی نشأت گرفته از نوع بازار محصول (از لحاظ رقابتی یا انحصاری‌بودن) است. علتی که می‌تواند بازار فروش محصولات روستایی را به‌شدت تحت تأثیر قرار داده و در نتیجه اقتصاد روستا متأثر از آن باشد. نتایج جدول ۹ نشان داد که پاسخ‌دهندگان به موارد توسعه زیرساخت‌ها متناسب با ظرفیت‌های اقتصادی روستاها، حمایت از کارآفرین‌ها و کارآفرینی در مناطق روستایی و اشاعه و ترویج دانش فنی و توسعه‌ی تحقیقات به‌هنگام در امور اقتصادی و بازرگانی با مشارکت تولیدکنندگان در مناطق روستایی بیشترین سهم را برای توسعه‌ی روستایی داده‌اند.

[Downloaded from jea.sanru.ac.ir on 2026-11-07]
[DOR: 20.1001.1.25383426.1399.7.13.7.3]
[DOI: 10.52547/jea.7.13.63]

جدول ۹- فراوانی متغیر توسعه‌ی روستایی

Table 9. Frequency of Rural Development Variable

گویه‌ها	n	کاملا مخالفم	مخالفم	نظری ندارم	موافقم	کاملا موافقم	میانگین رتبه‌ای*
		درصد	درصد	درصد	درصد	درصد	
ایجاد فرصت‌های شغلی پایدار تولیدی و خدماتی در بخش کشاورزی از علل توسعه-یافتگی روستاها در ایران	۳۰	۳/۳	۰	۰	۷۳/۳	۲۳/۳	۴/۱۳
نبود جایگاه برنامه‌ریزی محلی و منطقه‌ای در نظام برنامه‌ریزی کشور ، از علل توسعه‌نیافتگی روستاها در ایران	۳۰	۰	۰	۳/۳	۶۰/۰	۳۶/۷	۴/۳۳
نابرابری در توزیع منابع مالی و سرمایه‌گذاری‌های دولت بین مناطق شهری و روستایی از علل توسعه‌نیافتگی روستاها در ایران	۳۰	۰	۳/۳	۰	۳۶/۷	۶۰/۰	۴/۵۳
توسعه‌ی زیرساخت‌ها متناسب با ظرفیت‌های اقتصادی روستاها از علل توسعه‌یافتگی روستاها در ایران	۳۰	۰	۰	۰	۵۳/۳	۴۶/۷	۴/۴۷
ایجاد فرصت‌های شغلی متناسب با شرایط اجتماعی در روستاها از علل توسعه‌یافتگی روستاها در ایران	۳۰	۰	۶/۷	۳۶/۷	۴۶/۷	۱۰/۰	۳/۶۰
ایجاد امکانات رفاهی متناسب با شرایط اجتماعی در مناطق روستایی از علل توسعه-یافتگی روستاها در ایران	۳۰	۳/۳	۱۰/۰	۲۶/۷	۴۳/۳	۱۶/۷	۳/۶۰
توسعه‌ی تشکل‌ها و سازمان‌های مردم نهاد در راستای بهره‌برداری بهینه از قابلیت‌های اقتصادی روستاها از علل توسعه‌یافتگی روستاها در ایران	۳۰	۰	۰	۱۳/۳	۶۶/۷	۲۰/۰	۴/۰۷
توسعه‌ی برنامه‌ریزی منطقه ای و محلی با رویکرد مشارکت مردم از علل توسعه-یافتگی روستاها در ایران	۳۰	۰	۳/۳	۱۶/۷	۴۳/۳	۳۶/۷	۴/۱۳
اصلاح ساختار و برنامه‌های فضایی بخش صنعت و حمایت از بخش خصوصی برای استقرار در مناطق مستعد و مناسب روستایی از علل توسعه‌یافتگی روستاها در ایران	۳۰	۰	۶/۷	۱۰/۰	۳۶/۷	۴۶/۷	۴/۲۳
حمایت در تقویت سرمایه‌گذاری بخش خصوصی و تعاونی‌ها در مناطق روستایی از علل توسعه‌یافتگی روستاها در ایران	۳۰	۰	۰	۳/۳	۵۰/۰	۴۶/۷	۴/۴۳
حمایت از کارآفرین‌ها و کارآفرینی در مناطق روستایی از علل توسعه‌یافتگی روستاها در ایران	۳۰	۰	۰	۶/۷	۴۰/۰	۵۳/۳	۴/۴۷
اشاعه و ترویج دانش فنی و توسعه‌ی تحقیقات بهنگام در امور اقتصادی و بازرگانی با مشارکت تولیدکنندگان در مناطق روستایی از علل توسعه‌یافتگی روستاها در ایران	۳۰	۰	۰	۳/۳	۴۶/۷	۵۰/۰	۴/۴۷
متنوع‌سازی فعالیت‌های اقتصادی در روستاها از علل توسعه‌یافتگی روستاها در ایران	۳۰	۳/۳	۰	۱۰/۰	۶۶/۷	۲۰/۰	۴/۰۰
حمایت هدفمند از فعالیت‌های خدماتی، بازاریابی و صنایع تبدیلی و تکمیلی کشاورزی از علل توسعه‌یافتگی روستاها در ایران	۳۰	۰	۰	۱۶/۷	۵۳/۳	۳۰/۰	۴/۱۳
نابرابری امکانات رفاهی این مناطق با مناطق شهری از مسائل توسعه‌نیافتگی روستاها	۳۰	۰	۶/۷	۳۰/۰	۴۰/۰	۲۳/۳	۳/۸۰
نابرابری نسبی فرصت‌های شغلی بین مناطق شهری و روستایی از مسائل توسعه-نیافتگی روستاها	۳۰	۶/۷	۳/۳	۲۳/۳	۵۰/۰	۱۶/۷	۳/۶۷
نابرابری زیرساخت‌ها و امور زیربنایی بین مناطق شهری و روستایی از علل توسعه-نیافتگی روستاها	۳۰	۰	۳/۳	۲۰/۰	۴۶/۷	۳۰/۰	۴/۰۳
ضعف صنایع تبدیلی، تکمیلی و مکمل کشاورزی از علل توسعه‌نیافتگی روستاها	۳۰	۰	۰	۱۰/۰	۶۰/۰	۳۰/۰	۴/۲۰
ضعف در دانش و فرهنگ فعالیت‌های اقتصادی گروهی به شیوه‌های نوین، از علل توسعه‌نیافتگی روستاها	۳۰	۰	۳/۳	۰	۶۰/۰	۳۶/۷	۴/۳۰
ضعف و پایین‌بودن سطح سواد تولیدکنندگان روستایی و کشاورز از علل توسعه‌نیافتگی روستاها	۳۰	۰	۱۳/۳	۳۳/۳	۴۳/۳	۱۰/۰	۳/۵۰
نبود جاذبه‌های قابل‌رقابت در فعالیت‌های اقتصادی روستاها و مهاجرت جوانان از روستاها از علل توسعه‌نیافتگی روستاها	۳۰	۰	۳/۳	۱۳/۳	۵۰/۰	۳۳/۳	۴/۱۳
ضعف نسبی درآمد حاصل از فعالیت‌های تولیدی روستاییان، از عوامل توسعه‌نیافتگی روستاها	۳۰	۰	۰	۶/۷	۴۳/۳	۵۰/۰	۴/۴۳

همچنین نتایج جدول ۹، بیانگر این است که کارآفرینان روستایی در حوزه‌ی کشاورزی معتقدند با کمک به چرخه‌ی کارآفرینی با مناسب‌سازی زیرساخت، حمایت از کارآفرینان و انتقال دانش به‌موقع به آنان می‌توان به توسعه‌ی روستایی دست یافت. کارآفرینان با انتخاب این گزینه‌ها تمایل خود را برای برنامه‌ریزی محلی و همکاری با مسوولان جهت کمک به توسعه‌ی روستایی نشان داده‌اند. در بین موارد مطرح‌شده، مورد توسعه‌ی زیرساخت‌ها متناسب با ظرفیت‌های اقتصادی روستاها بدون مخالفت هیچ‌کدام از کارآفرینان و با موافقت تمامی آن‌ها تأیید شد. همچنین، کمترین میانگین امتیازی به مورد ضعف و پایین‌بودن سطح سواد تولیدکنندگان روستایی و کشاورز که به‌عنوان یکی علل توسعه‌نیافتگی روستاها عنوان شده، اختصاص‌یافته که این نشان از توانایی بالای کارآفرینان حوزه‌ی کشاورزی استان خبر داد. بر اساس جدول ۱۰ در بین موانع کسب و کار به‌ترتیب مانع قوانین و مقررات، تأمین منابع مالی و عدم حمایت از فرهنگ کارآفرینی جزو اساسی‌ترین موانع کارآفرینان محسوب شدند. بین عوامل مؤثر بر کسب و کار کارآفرینان به‌ترتیب مهارت‌های بازاریابی و فروش، کیفیت و ارزش کارآفرینی و مهارت‌های فنی و حرفه‌ای قرار دارند. در بخش چالش‌های کارآفرینان در کسب وکارشان توانایی کارآفرینان استان در کسب مهارت‌ها به‌ترتیب در مهارت‌های بازاریابی و فروش، مهارت‌های نگرش شخصی و تصمیم‌گیری و مهارت‌های تولید و مدیریت عملیاتی می‌باشد.

[Downloaded from jea.sanru.ac.ir on 2026-11-07]
[DOR: 20.1001.1.25383426.1399.7.13.7.3]
[DOI: 10.52547/jea.7.13.63]

جدول ۱۰- فراوانی متغیر کارآفرینی کشاورزی

Table 10. frequency of agricultural entrepreneurship variable

گویه‌ها	n	بسیار کم	کم	تا حدودی	زیاد	بسیار زیاد	میانگین رتبه‌ای*
		درصد	درصد	درصد	درصد	درصد	
چالش نسبت به کارآفرینی							
عوامل زیر تا چه میزان مانع کسب و کار شما بوده‌اند؟							
عدم آموزش و پرورش (به‌طور کلی)	۳۰	۱۰/۰	۱۶/۷	۳۶/۷	۲۰/۰	۱۶/۷	۳/۱۷
مشکل برای کسب منابع مالی	۳۰	۰	۳/۳	۲۳/۳	۶۰/۰	۱۳/۳	۳/۸۳
مانع‌شدن قوانین و مقررات	۳۰	۰	۳/۳	۲۰/۰	۳۳/۳	۴۳/۳	۴/۱۷
عدم اعتماد به نفس	۳۰	۶/۷	۶۶/۷	۲۶/۷	۰	۰	۲/۲۰
ریسک گریز (ترس بزرگ از شکست)	۳۰	۱۳/۳	۵۶/۷	۲۶/۷	۰	۳/۳	۲/۲۳
عدم حمایت از فرهنگ کارآفرینی	۳۰	۳/۳	۰	۲۶/۷	۴۳/۳	۲۶/۷	۳/۹۰
جداشدن و محدودشدن از شبکه‌های اجتماعی	۳۰	۳/۳	۴۶/۷	۴۰/۰	۱۰/۰	۰	۲/۵۷
فقدان اطلاعات کسب و کار به موقع	۳۰	۰	۱۰/۰	۳۰/۰	۵۶/۷	۳/۳	۳/۵۳
بازارهای دور و غیرقابل دسترس	۳۰	۳/۳	۱۶/۷	۴۰/۰	۴۰/۰	۰	۳/۱۷
کمبود ذخیره و انبارداری امکانات	۳۰	۶/۷	۱۳/۳	۳۰/۰	۴۰/۰	۱۰/۰	۳/۳۳
فقدان زیرساخت، برق، تجهیزات، وغیره	۳۰	۳/۳	۱۰/۰	۲۳/۳	۴۶/۷	۱۶/۷	۳/۶۳
نبود سازوکار مشاوره دولتی	۳۰	۳/۳	۱۳/۳	۳/۳	۴۶/۷	۳۳/۳	۳/۹۳
نرخ بالای جرم و جنایت	۳۰	۴۰/۰	۴۳/۳	۳/۳	۳/۳	۱۰/۰	۲/۰۰
عوامل زیر بر اساس اهمیت چه مقدار بر کسب و کار شما مؤثر بوده‌اند؟							
کسب‌وکار و مهارت‌های مدیریتی: (حسابداری، مهارت‌های مالی، برنامه‌ریزی استراتژیک، مدیریت مردم، تصمیم‌گیری، رهبری)	۳۰	۶/۷	۶/۷	۲۶/۷	۵۳/۳	۶/۷	۳/۴۷
مهارت همکاری و کارکردن شبکه‌ای	۳۰	۳/۳	۰	۳۳/۳	۴۳/۳	۲۰/۰	۳/۷۷
مهارت‌های فن‌آوری اطلاعات	۳۰	۱۰/۰	۲۶/۷	۳۶/۷	۲۳/۳	۳/۳	۲/۸۳
مهارت‌های بازاریابی و فروش	۳۰	۰	۱۰/۰	۳/۳	۴۳/۳	۴۳/۳	۴/۲۰
کیفیت و ارزش کارآفرینی	۳۰	۰	۰	۱۳/۳	۶۰/۰	۲۶/۷	۴/۱۳
مهارت‌های فنی و حرفه ای به‌عنوان مثال مهارت‌های کشاورزی	۳۰	۰	۶/۷	۲۳/۳	۳۶/۷	۳۳/۳	۳/۹۷
چالش نسبت به کارآفرینی							
میزان توانایی‌تان را در مهارت‌های زیر مشخص نمایید.							
مهارت‌های مدیریت کسب–وکار عمومی	۳۰	۶/۷	۶/۷	۳۰/۰	۴۶/۷	۱۰/۰	۳/۴۷
مهارت همکاری و کارکردن شبکه‌ای	۳۰	۳/۳	۳/۳	۲۳/۳	۵۳/۳	۱۶/۷	۳/۷۷
مهارت‌های مدیریت مالی	۳۰	۶/۷	۶/۷	۲۳/۳	۵۶/۷	۶/۷	۳/۵۰
مهارت‌های بازاریابی و فروش	۳۰	۰	۳/۳	۲۰/۰	۳۳/۳	۴۳/۳	۴/۱۷
مهارت‌های نگرش شخصی و تصمیم‌گیری	۳۰	۰	۶/۷	۱۶/۷	۵۰/۰	۲۶/۷	۳/۹۷
مهارت‌های تولید و مدیریت عملیاتی	۳۰	۶/۷	۰	۳۰/۰	۴۳/۳	۲۰/۰	۳/۷۰
میزان مهارت‌تان را در موارد زیر مشخص نمایید.							
در ایجاد و ارزیابی استراتژی کسب و کار	۳۰	۳/۳	۶/۷	۳۳/۳	۵۰/۰	۶/۷	۳/۵۰
در شناخت و تحقق فرصت	۳۰	۳/۳	۳/۳	۱۶/۷	۵۰/۰	۲۶/۷	۳/۹۳
مهارت در ایجاد شبکه‌های اجتماعی و برقراری ارتباط	۳۰	۰	۱۳/۳	۱۶/۷	۵۳/۳	۱۶/۷	۳/۷۳
مشخص کنید در استفاده از مهارت‌های زیر چقدر آگاه و کارآمد هستید؟							
مهارت‌های فنی (مهارت‌های کشاورزی)	۳۰	۰	۱۰/۰	۲۳/۳	۴۳/۳	۲۳/۳	۳/۸۰
مهارت‌های ارتباطات و شبکه‌ای	۳۰	۳/۳	۳/۳	۲۶/۷	۴۶/۷	۲۰/۰	۳/۷۷
مهارت‌های کسب و کار	۳۰	۶/۷	۶/۷	۱۶/۷	۶۰/۰	۱۰/۰	۳/۶۰
مهارت‌های رهبری و مدیریت	۳۰	۶/۷	۳/۳	۲۰/۰	۵۶/۷	۱۳/۳	۳/۶۷
مهارت‌های فناوری (کامپیوتر)	۳۰	۲۰/۰	۲۰/۰	۴۰/۰	۱۶/۷	۳/۳	۲/۶۳
مهارت‌های کارآفرینی	۳۰	۶/۷	۰	۱۶/۷	۵۶/۷	۲۰/۰	۳/۸۳

پاسخ‌دهندگان بیشترین مهارت خود را به‌ترتیب در شناخت و تحقق فرصت، مهارت در ایجاد شبکه‌های اجتماعی و برقراری ارتباط و ایجاد و ارزیابی استراتژی کسب‌وکار عنوان کرده‌اند که این نشان از استفاده صحیح کارآفرینان از فرصت‌ها و این ویژگی عام آنان می‌باشد. در ضمن آن‌ها در پاسخ‌های خود در آگاهی و کارآمدی از مهارت‌ها به‌ترتیب در مهارت‌های کارآفرینی، فنی و مهارت‌های ارتباطات و شبکه‌ای بیان کردند. موارد مطرح‌شده در شناخت ویژگی‌های شخصیتی کارآفرینان استان، برنامه‌ریزی در جهت رفع نقاط ضعف و

[Downloaded from jea.sanru.ac.ir on 2026-11-07]
[DOR: 20.1001.1.25383426.1399.7.13.7.3]
[DOI: 10.52547/jea.7.13.63]

تقویت نقاط قوت و همچنین پرورش کارآفرینان جدید کمک خواهد نمود.

نتایج آمار استنباطی

در این بخش با استفاده از روش‌های آماری استنباطی به تحلیل و آزمون فرضیه و شناسایی چگونگی روابط بین متغیرها بر اساس فرضیه‌های پژوهش پرداخته خواهد شد.

نتایج جدول ۱۱ بیانگر این است که نوآوری با ضریب ۲/۱۰۱ و همچنین، عامل نوآوری با ضریب ۱/۱۳۲ تأثیر مثبت و معنی‌داری بر توسعه‌ی روستایی از نظر کارآفرینان استان خراسان شمالی دارد. این نتایج با یافته‌های پژوهش‌های (۵۱،۴۶،۱،۸،۵۲،۱۲) همخوانی دارد.

جدول ۱۱- نتایج آزمون عامل میانجی کارآفرینی کشاورزی بین نوآوری و توسعه یروستایی

Table 11. mediation test results of agricultural entrepreneurship between innovation and rural development

مسیر	ضریب	انحراف استاندارد	آماره t	ارزش احتمال	حد بالا	حد پایین
نوآوری ← کارآفرینی کشاورزی	۲/۱۰۱	۰/۴۵۱	۴/۶۵۳	۰/۰۰۰۱	۰/۳۴۱	۶/۲۳۱
کارآفرینی کشارزی ← توسعه‌ی روستایی	۲/۱۶۷	۰/۴۱۷	۵/۱۸۹	۰/۰۰۰	۱/۲۱۳	۶/۲۹۵
نوآوری ← توسعه‌ی روستایی	۱/۱۳۲	۰/۲۴۸	۴/۵۶۷	۰/۰۰۰۱	۱/۶۷۸	۷/۱۲۱
نوآوری ← کارآفرینی کشاورزی ← توسعه‌ی روستایی	۳/۶۶۰	۰/۶۵۵	۵/۵۸۷	۰/۰۰۰	۰/۱۳۲	۸/۱۲۱

نتایج جدول ۱۱ نشان‌دهنده تأیید فرضیه اثر میانجی کارآفرینی کشاورزی در رابطه بین عامل نوآوری و توسعه‌ی روستایی است (p< ۰/۰۱ و t=۵/۵۸۷). به این معنی که عامل نوآوری از طریق تأثیرگذاری بر سطح کارآفرینی کشاورزی، تاثیر بیشتری بر سطح توسعه‌ی روستایی دارد. تأثیر نوآوری بر توسعه‌ی روستایی (اثر کل یا اثر مستقیم) معنی‌دار است (۰/۰۱ >p و t=۴/۵۶۷). با این حال، تاثیر نوآوری بر توسعه‌ی روستایی در صورت وجود کارآفرینی کشاورزی شدیدتر است و بیانگر تأثیر میانجی کارآفرینی کشاورزی می‌باشد.

نتایج مدل تخمینی در جدول ۱۲ بیانگر این است که متغیر تولید نیز تأثیر مثبت و معنی‌داری بر کارآفرینی کشاورزی و توسعه‌ی روستایی از نظر کارآفرینان استان خراسان شمالی دارد. مناسب‌بودن زیرساخت و متنوع ساختن تولیدات، توسعه‌ی فعالیت‌های فرآوری، تبدیلی و تکمیلی، کارآفرینی به راحتی صورت خواهد پذیرفت. این نتایج با نتایج مطالعات پیشین همچون (۲۷،۵۹،۶،۱۰،۱۶،۵۷) همسو می‌باشد. علاوه‌براین، نشان‌دهنده تأیید فرضیه اثر میانجی کارآفرینی کشاورزی در رابطه بین عامل تولید و توسعه‌ی روستایی را نشان می‌دهد. به این معنی که عامل تولید از طریق تأثیرگذاری بر سطح کارآفرینی کشاورزی، سطح شدیدتری بر توسعه دارد. به‌عبارت دیگر بین عامل تولید و توسعه‌ی روستایی به‌طور غیرمستقیم و از طریق عامل کارآفرینی کشاورزی رابطه معنی‌داری وجود دارد.

جدول ۱۲- نتایج آزمون عامل میانجی کارآفرینی کشاورزی بین تولید و توسعه‌ی روستایی

Table 2. Mediation test results of agricultural entrepreneurship between production and rural development

مسیر	ضریب	انحراف استاندارد	آماره t	ارزش احتمال	حد بالا	حد پایین
تولید ← کارآفرینی کشاورزی	۲/۱۶۷	۰/۶۶۸	۳/۲۴۵	۰/۰۰۰۱	۱/۱۷۸	۶/۱۲۲
کارآفرینی کشاورزی ← توسعه‌ی روستایی	۲/۱۵۹	۰/۶۸۱	۳/۱۶۷	۰/۰۰۲۵	۳/۶۷۱	۷/۳۶۸
تولید ← توسعه‌ی روستایی	۳/۸۷۶	۱/۲۳۹	۳/۱۲۸	۰/۰۰۶۷	۱/۱۳۴	۶/۲۱۲
تولید ← کارآفرینی کشاورزی ← توسعه‌ی روستایی	۴/۶۸۰	۰/۷۲۳	۶/۴۷۳	۰/۰۰۰	۰/۱۳۲	۷/۱۴۸

نتایج گزارش‌شده در جدول ۱۳ همچنین بیانگر تأثیر مثبت و معنی‌دار عامل منابع مالی بر هر دو عامل کارآفرینی کشاورزی و توسعه‌ی روستایی است. مشارکت کشاورزان محلی، وجود سرمایه‌گذاران خصوصی، مشوق‌های دولتی، سهولت دریافت وام و شفاف‌سازی قوانین می‌تواند در بعد مالی کارآفرینی کشاورزی تأثیرگذار باشد. به‌عبارتی سهولت دریافت وام، مشوق‌های دولتی، تسهیلات بلاعوض، قوانین و مقررات مالی شفاف تأثیر به‌سزایی در بهبود روند توسعه‌ی روستایی داشته است. نتایج فوق با نتایج پژوهش‌های صورت‌گرفته همچون (۳۶،۲۵،۳۱،۱۳،۱۷،۵۷) نیز نتایجی همسو با یافته‌های فوق گرفتند. همچنین نتایج نشان‌دهنده تأیید فرضیه اثر میانجی کارآفرینی کشاورزی در رابطه بین عامل منابع مالی و توسعه‌ی روستایی را نشان می‌دهد.

جدول ۱۳- نتایج آزمون عامل میانجی کارآفرینی کشاورزی بین منابع مالی و توسعه‌ی روستایی

Table 13. Mediation test results of agricultural entrepreneurship between financial resources and rural development

مسیر	ضریب	انحراف استاندارد	آماره t	ارزش احتمال	حد بالا	حد پایین
منابع مالی ← کارآفرینی کشاورزی	۳/۲۳۲	۰/۷۰۳	۴/۵۹۲	۰/۰۰۰۱	۱/۱۸۱	۵/۷۵۶
کارآفرینی کشاورزی ← توسعه‌ی روستایی	۳/۱۲	۰/۶۱۰	۵/۱۱۴	۰/۰۰۰	۳/۹۸۳	۵/۶۵۷
منابع مالی ← توسعه‌ی روستایی	۲/۱۷۶	۰/۱۱۱	۳/۱۴۱	۰/۰۰۶۶	۰/۲۱۲	۰/۴۰۶
منابع مالی ← کارآفرینی کشاورزی ← توسعه‌ی روستایی	۴/۶۸۰	۰/۵۴۵	۸/۵۸۷	۰/۰۰۰	۰/۱۲۳	۷/۱۴۸

[Downloaded from jea.sanru.ac.ir on 2026-11-07]
[DOR: 20.1001.1.25383426.1399.7.13.7.3]
[DOI: 10.52547/jea.7.13.63]

علاوه‌بر این، از دیدگاه کارآفرینان استان خراسان شمالی، عامل بازار نیز تأثیر مثبت و معنی‌داری بر کارآفرینی کشاورزی و توسعه‌ی روستایی دارد. داشتن اطلاعات و آمارهای بازاریابی، آگاهی از نرخ محصولات، میزان مالیات و یارانه بر فروش محصولات، شناسایی نیاز مصرف‌کنندگان، زیرساخت‌های مناسب جهت حمل محصولات به بازار، نوع بازار نهاده و محصول و همچنین دورنمای تقاضای بازار محصول در آینده از زیرمجموعه‌های این عامل محسوب شدند. دسترسی به بازار مناسب برای عرضه محصولات روستایی، داشتن اطلاعات بازاریابی، آگاهی از نوع و نرخ نهاده‌ها و محصولات، شناسایی نیاز مصرف‌کنندگان، زیرساخت‌های حمل و نقل آسان به بازار و مواردی از این دست می‌تواند به بهبود بازار فروش محصولات روستایی و در نتیجه افزایش اشتغال کشاورزی و در نهایت توسعه‌ی روستایی منجر گردد. نتایج به‌دست‌آمده با پژوهش (۳۶) همسو می‌باشد. نتایج گزارش شده در جدول ۱۴ نیز بیانگر تأیید فرضیه اثر میانجی کارآفرینی کشاورزی در رابطه بین عامل بازار و توسعه‌ی روستایی را نشان می‌دهد.

جدول ۱۴- نتایج آزمون عامل میانجی کارآفرینی کشاورزی بین بازار و توسعه روستایی

Table 14. Mediation test results of agricultural entrepreneurship between market and rural development

مسیر	ضریب	انحراف استاندارد	آماره t	ارزش احتمال	حد بالا	حد پایین
بازار ← کارآفرینی کشاورزی	۳/۲۳۲	۰/۶۰۲	۵/۳۶۷	۰/۰۰۰	۲/۱۶۸	۷/۱۲۷
کارآفرینی کشاورزی ← توسعه‌ی روستایی	۱/۱۳۵	۰/۲۱۷	۵/۲۳۱	۰/۰۰۰	۱/۶۳۱	۸/۲۳۱
بازار ← توسعه‌ی روستایی	۲/۱۹۱	۰/۵۲۴	۴/۱۷۶	۰/۰۰۰۶	۱/۱۸۶	۶/۱۹۳
بازار ← کارآفرینی کشاورزی ← توسعه‌ی روستایی	۳/۶۷۰	۰/۴۶۵	۷/۸۹۲	۰/۰۰۰	۰/۱۳۷	۸/۷۸۶

در جدول ۱۵، برازش الگوی نهایی بر اساس شاخص‌های برازندگی مدل گزارش شد. نتایج با توجه شاخص‌های برازش مانند میانگین مجذورات خطای تقریب، شاخص برازندگی تطبیقی و شاخص نیکویی برازش بیانگر تطابق و برازش الگوی پیشنهادی با داده‌های واقعی است.

جدول ۱۵- نتایج برازش مدل بر اساس شاخص‌های برازندگی

Table 15. Model fit results based on fitness indicators

شاخص‌های برازندگی	مجذور کای ($\chi 2$)	شاخص نیکویی برازش (GFI)	شاخص نیکویی برازش تعدیل‌شده (AGFI)	شاخص برازندگی تطبیقی (CFI)	شاخص هنجارشده برازندگی (NFI)	جذر میانگین مربعات خطا (RMSEA)	ریشه باقیمانده میانگین مربعات (RMR)
مدل نهایی	۱۷۸۵	۰/۹۵۲	۰/۹۲۲	۰/۹۴۹	۰/۹۴۶	۰/۰۷۴	۰/۰۲۳

RMSE=Root mean-square error of approximation; RMR=Root-mean-square residual; GFI=good-of-fit index; AGFI= Adjusted goodness of fit index; NFI=Normed fit index; CFI=Comparative fit index

نتایج حاصل از داده‌های پژوهش در مدل بوت استراپینگ نشان داد که از دیدگاه کارآفرینان استان خراسان شمالی، کارآفرینی کشاورزی تأثیر مثبت و معنی‌داری بر توسعه‌ی روستایی دارد. به‌عبارت دیگر، ایجاد کارآفرینی و بالاخص کارآفرینی کشاورزی در ابعاد مختلف منجر به توسعه‌ی روستا خواهد شد. همچنین، نتایج بیانگر اثرگذاری مثبت عوامل چهارگانه نوآوری، تولید، منابع مالی و بازار بر کارآفرینی کشاورزی و توسعه‌ی روستایی دارند.

یافته‌های پژوهش حاضر نقش میانجی‌گری کارآفرینی کشاورزی در رابطه‌ی بین عوامل چهارگانه نوآوری تولید، دسترسی به عوامل تولید، دسترسی به منابع مالی، بازار تولید و توسعه روستایی را در این مطالعه تأیید نمود. به‌طوری که مشخص گردید توسعه‌ی روستایی می‌تواند تحت تأثیر متغیرهای مهم کارآفرینی از جمله کارآفرینی کشاورزی قرار گیرد. لذا پیشنهاد می‌شود سیاستگزاران در حوزه‌ی روستایی اگر بخواهند محیط روستایی را توسعه دهند و دغدغه بازگشت نیروهای انسانی به روستا را داشته باشند باید به این چهار بعد (نوآوری، تولید، منابع مالی و بازار) و الزامات ایجاد فضای مناسب روستایی جهت رونق کارآفرینی کشاورزی به‌عنوان پایه درآمدی و معیشتی توجه مؤکد نموده و در جهت هموارسازی شرایط ساختاری آن تلاش نمایند. زیرا، کارآفرینی با ویژگی‌های خاص و منحصر به فردی همچون تنوع شغلی، افزایش درآمد روستاییان، مستقل‌نمودن کشاورزان از مزد بگیری، همسوبودن با تکنولوژی، به میان آوردن مردم در آبادی روستا و ... می‌تواند به‌عنوان بهترین راهکار معرفی گردد. از آنجایی که در پژوهش حاضر عامل دسترسی کارآفرینان به منابع مالی به‌عنوان یکی از عوامل اثرگذار در توسعه‌ی روستا شناخته شد، لذا مسوولان در زمینه‌ی توسعه‌ی روستایی می‌توانند بخشی از این مبحث را به کمک پرداخت وام و تسهیلات بلاعوض به روستاییان و مشتاقان فعالیت در این حوزه پرداخت نمایند تا مردم بتوانند به‌نوبه خود به چرخه‌ی توسعه‌ی روستایی یاری برسانند. همچنین طبق نظر اندیشمندان، کارآفرینان کشاورزی می‌توانند برخی از کمبودهای منابع مالی را از طریق نوآوری، ایجاد فرصت‌های شغلی جدید و جذب سرمایه‌گذاران خصوصی جبران نمایند. نوآوری در تولید کارآفرینان کشاورزی را نیز می‌توان با برگزاری کلاس‌های آموزشی و مشاوره‌ای، حمایت از ایجاد و توسعه‌ی سازمان‌های غیردولتی و فعال در رابطه با کارآفرینی و استفاده از تجارب کارآفرینان موفق در شخص تقویت نمود. کارآفرینان برای تولید محصولات خود نیازمند عواملی

[Downloaded from jea.sanru.ac.ir on 2026-11-07]
[DOR: 20.1001.1.25383426.1399.7.13.7.3]
[DOI: 10.52547/jea.7.13.63]

همچون زمین، نیروی انسانی کارآمد و سرمایه هستند. هرچقدر دسترسی به ماشین‌آلات مدرن و تجهیزات به روز برای کارآفرینان فراهم‌تر باشد، آن‌ها راحت‌تر و در زمان کم‌تری می‌توانند محصول نهایی خود را تولید نمایند و بالاتر از آن محصولات خود را فرآوری و تبدیل و تکمیل نمایند. وجود تعاونی‌ها و شبکه‌های تولیدی محلی می‌تواند کمک شایانی برای تولیدکنندگان جهت مشورت با همکاران و همیاران خود داشته باشد. اما چرخه کارآفرینی هنگام تولید ثروت کامل خواهد شد و این راهی جز فروش محصولات تولید شده، ندارد. کارآفرینان برای عرضه محصولات خود نیازمند بازاری در دسترس و مناسب و زیرساخت حمل و نقل مناسب هستند. در ضمن کارآفرینان هیچ‌گاه نباید دست از پژوهش و مطالعه بازار (نهاده‌ها، تولیدات، تقاضای مشتریان و ...) بردارند.

منابع

1. Adelaja, S., C. Peterson, M.B. Lake, C. Popelier and B. Rustem. 2007. Funding innovation in Michigan agriculture. a viable agriculture report prepared by the MSU land policy institute.
2. Azkia, M. 2004. Sociology of Rural Development and Non-development of Iran. Information, Iran, Tehran, 336 pp (In Persian).
3. Azkia, M. and G.H. Ghaffarzadeh. 2007. Rural development with emphasis on Iranian rural community. 2th edn, Ney, Iran, Tehran, 328 pp (In Persian).
4. Bahrami, A. 2004. Rural development planning process. Proceedings of the rural development congress: challenges and perspectives. Higher institute of management education and research and planning, Tehran, Iran, 145-160 pp (In Persian).
5. Banerjee, P. and F.J. Richter. 2003. Economic institutions in India: sustainability under liberalization and globalization. Palgrave Macmillan.
6. Bashaq, M. 2011. An analysis of rural development with emphasis on the agricultural sector (case study: rural areas of Azna county). M.Sc. Thesis, University of Isfahan, Isfahan, Iran, 112 pp (In Persian).
7. Cade. 2006. Mission Statement, Operating Principles, Goals and Objectives. Center for Agricultural Development and Entrepreneurship Strategic Plan. Available on: www.cadefarms.org/pdf/CADEStrategicPlanIII. pdf, 3: 112-125.
8. Carter, M.R. 1987. Risk sharing and incentives in the decollectivization of agriculture. Oxford Economic Papers, 39(3): 577-595.
9. Dadashi, M. and M. Darchini. 2013. The role of rural development in increasing employment and entrepreneurship in rural areas of Gilan province. Quarterly Journal of Agriculture, Research, News and Analytical Agriculture, 5(16 & 17): 50-39 (In Persian).
10. Damanbagh, J. 2011. The role of agricultural activities in rural development (case study: Chaghanarges county, Kermanshah county). M.Sc. Thesis, Tarbiat Moallem University, Kermanshah, Iran, 169 pp (In Persian).
11. Darmadji. 2016. Entrepreneurship as new approach to support national agriculture development program to go self sufficient food. Agriculture and Agricultural Science Procedia, 9: 72-82.
12. Eftekhari, R., A.M. Taherkhani and H. Sajasi Qeydari. 2009. Analysis of dimensions and factors affecting the development of agricultural entrepreneurship in rural areas: a case study of Khodabandeh county villages. Journal Village and Development Quarterly, 12(3): 43-72 (In Persian).
13. Esiobu, N.S. and G.O.G. Ibe. 2015. Analysis of entrepreneurship development in agriculture among arable crop farmers in imo state, Nigeria. International Journal of African and Asian Studies, 7(3): 92-99.
14. Excerpts from the results of the general census of population and housing in North Khorasan province. 2006 (In Persian).
15. Faraji Sabkbar, H., A. Badri, H. Sajasi Qeydari, A. Sadeghloo and A. Shahdadi Khajeh Asgar. 2011. Prioritization of entrepreneurship development in rural areas using Prometheus technique (case study: suburbs of the central district of Khodabandeh county, Zanjan province). Journal of Human Geographical Research, 43(75): 68-53 (In Persian).
16. Farahani, H. and Z. Rasouli Nia. 2012. Analysis of entrepreneurship and its role in rural development (case study: Jaber ansar village of Abdanan county). National conference on entrepreneurship and knowledge-based business management, Babolsar, Mazandaran University, (In Persian).
17. Farahani, H., Z. Apostolia and Z. Asadaghi Saltkanrood. 2014. Factors affecting entrepreneurial growth in rural areas (case study: Jaber ansar village in Abdanan county). Quarterly Journal of Space Economics and Rural Development, 3(9): 16-1 (In Persian).
18. Fitz-koch, S., M. Nordqvist, S. Carter and E. Hunter. 2017. Entrepreneurship in the agricultural sector: a literature review and future research opportunities. Enterpren, Theor, Pract, 42(1): 129-166.
19. Ghaderi Yeganeh, A. 2016. Sustainable development with emphasis on entrepreneurship with a case study of Firoozabad village, Rey County. Journal of New Research in the Humanities, 2(4): 120-109 (In Persian).

[Downloaded from jea.sanru.ac.ir on 2026-11-07]
[DOR: 20.1001.1.25383426.1399.7.13.7.3]
[DOI: 10.52547/jea.7.13.63]

15. Faraji Sabkbar, H., A. Badri, H. Sajasi Qeydari, A. Sadeghloo and A. Shahdadi Khajeh Asgar. 2011. Prioritization of entrepreneurship development in rural areas using Prometheus technique (case study: suburbs of the central district of Khodabandeh county, Zanjan province). Journal of Human Geographical Research, 43(75): 68-53 (In Persian).
16. Farahani, H. and Z. Rasouli Nia. 2012. Analysis of entrepreneurship and its role in rural development (case study: Jaber ansar village of Abdanan county). National conference on entrepreneurship and knowledge-based business management, Babolsar, Mazandaran University, (In Persian).
17. Farahani, H., Z. Apostolia and Z. Asadaghi Saltkanrood. 2014. Factors affecting entrepreneurial growth in rural areas (case study: Jaber ansar village in Abdanan county). Quarterly Journal of Space Economics and Rural Development, 3(9): 16-1 (In Persian).
18. Fitz-koch, S., M. Nordqvist, S. Carter and E. Hunter. 2017. Entrepreneurship in the agricultural sector: a literature review and future research opportunities. Enterpren, Theor, Pract, 42(1): 129-166.
19. Ghaderi Yeganeh, A. 2016. Sustainable development with emphasis on entrepreneurship with a case study of Firoozabad village, Rey County. Journal of New Research in the Humanities, 2(4): 120-109 (In Persian).
20. Guerrero, M. and I. Peña-Legazkue. 2013. The effect of intrapreneurial experience on corporate venturing: Evidence from developed economies. *International Entrepreneurship and Management Journal*, 9(3): 397-416.
21. Hashemi, S., A. Mehrabi, S. Imani and A. Najahi. 2011. Rural development with emphasis on employment and entrepreneurship (case study of Shabab village in Ilam province). Rural Development Quarterly, 14(1): 35 -58 (In Persian).
22. Heidari Sarban, V. 2012. Factors affecting the entrepreneurship of farmers in rural areas (case study: Meshginshahr city). Scientific-Research Quarterly of the Geographical Society of Iran, 10 (35): 278-263 (In Persian).
23. Heidari Sarban, V. and A. Maleki. 2014. Assessing the role of rural tourism in rural social empowerment (case study: Deh Ziarat village, Bavanat county, Fars province). Journal of Local Rural-Urban Development (Rural Development), 6(2): 298-279 (In Persian).
24. Henderson, J. 2002. Building the rural economy with high-growth entrepreneurs. Economic Review-Federal Reserve Bank of Kansas City, 87(3): 45-75.
25. Henley, A. 2005. Job creation by the self-employed: The roles of entrepreneurial and financial capital. Small Business Economics, 25(2): 175-196.
26. Hoseini, E. 2011. The role of entrepreneurship in the development of rural areas (case: Kaki district, Dashti county). M.Sc. Thesis, Sistan and Baluchestan University, Iran, 139 pp (In Persian).
27. Jansen, H., J. Pender, A. Damon and R. Schipper. 2006. *Rural development policies and sustainable land use in the hillside areas of Honduras: a quantitative livelihoods approach* (No. 147). International Food Policy Research Institute (IFPRI).
28. MacKinnon, D.P., C.M. Lockwood and J. Williams. 2004. Confidence limits for the indirect effect: distribution of the product and resampling methods. Multivariate behavioral research, 39(1): 99-128.
29. Mazhari R., M. Mohammadi Khyareh, M. Khayrandish and M. Jahanbakhsh Rostami. 2017. Ranking the Effective Factors on the Development of Agricultural Entrepreneurship in Rural Development (Case Study of Kouhestan District, Rostamkola City). Enterpreneurial Strategies in Agriculture, 4(7): 30-38 (In Persian).
30. Mc Elwee, G. 2005. Developing entrepreneurial skills of farmers. University of Lincoln.
31. Mir Lotfi, M. 2010. Investigation of the role of agriculture in rural development (Case study: Miankangi section of Sistan). Ph.D. Thesis, Ferdowsi university of Mashhad, Iran, 280 pp (In Persian).
32. Modiba, M.D. 2009. *An entrepreneurial framework to enhance the agricultural sector in a district of the Limpopo Province* (Doctoral dissertation, North-West University).
33. Mohammadi Khyareh, M. 2017. Institutions and entrepreneurship: the mediating role of corruption, *World Journal of Entrepreneurship, Management and Sustainable Development*, 13(3): 262-282.
34. Mohammadi Khyareh, M. and A. Erfannia. 2020. Identifying and Prioritizing the Challenges and Opportunities of Rural Entrepreneurship: A Case Study of Bagheran, Al-Qurat and Shakhen Sub-districts in Birjand County of Iran. Village and Development, 22(4): 91-122 (In Persian).
35. Molashahi, M. and A. Moradi. 2019. An analysis of barriers to the promotion of agricultural entrepreneurship in Sistan and Baluchestan province. Journal of Agricultural Economics Research, 11(1): 216-193 (In Persian).
36. Norman, A. 2004. Rural poverty, risk and development. Journal of Economic Literature, 42(3): 960.
37. Pasban, F. 2004. The role of entrepreneurial women in rural development of developing countries, proceedings of the congress of rural development; challenges and landscapes. Higher institute of management education and research and planning, Tehran, Iran, 281-300 pp (In Persian).
38. Preacher, K.J. and A.F. Hayes. 2008. Asymptotic and resampling strategies for assessing and comparing indirect effects in multiple mediator models. Behavior research methods, 40(3): 879-891.
39. Koshkaki, M.R. and Y. Zarei. 2018. Analysis of individual and social structures affecting the development of rural entrepreneurship with emphasis on the successful agricultural sector of Marvdasht city. Quarterly Journal of Rural Research, 9(2): 292-307 (In Persian).

[Downloaded from jea.sanru.ac.ir on 2026-11-07]
[DOR: 20.1001.1.25383426.1399.7.13.7.3]
[DOI: 10.52547/jea.7.13.63]

47. Sharifzadeh, A., M. Mahboubi and A. Arabion. 2009. Explaining the components of agricultural business development in Golestan province. Journal of Entrepreneurship Development, 2(4): 85-112 (In Persian).
48. Sherafat Chaleshtari, Z. 2013. The role of holding exhibitions and festivals and its economic impact on tourism development (case study: snow city festival). Second Iran tourism and nature tourism conference, Hamedan, https://www.civilica.com/Paper-CTEI02-CTEI02_289.
49. Shirzadi Laskookalayeh S. and S. Manzouri 2020. Investigating the Factors Affecting Entrepreneurship Development with a view to Improving Agricultural Entrepreneurship. Enterpreneurial Strategies in Agriculture, 6(12): 139-148 (In Persian).
50. Shrout, P.E. and N. Bolger. 2002. Mediation in experimental and nonexperimental studies: new procedures and recommendations. The Journal of Psychological Methods, 7(4): 422.
51. Singh, K. and K.V.S.M. Krishna. 1994. Agricultural entrepreneurship: the concept and evidence. The Journal of Entrepreneurship, 3(1): 97-111.
52. Tavakoli, M. 2005. A study of factors affecting the success of rural entrepreneurs in Mahidasht district of Kermanshah. M.Sc. Thesis, Razi University, Kermanshah, Iran, (In Persian).
53. Tehran Chamber of Commerce, Industries, Mines and Agriculture. 2017. Agriculture and the Need for Sustainable Development in Iran. Deputy for Economic Studies, (In Persian).
54. Torkashvand, Z. 2018. The Impact of Tourism Entrepreneurship on the Spatial Economy of Villages Case study: Abbas Barzegar's tourism village, Bavanat. Geography and Human Relationships, 1(3): 247-262 (In Persian).
55. UN United Nations. 2015. United nations sustainable development goals.
56. UNDP. 1992. Human development report h. Oxford university Press, New York.
57. Velai, M., A. Abdollahi, R. Manafi Azar and N. Safari. 2015. Analysis of factors affecting sustainable rural development with emphasis on entrepreneurship (case study: Marhmatabad North village - Miandoab county). Regional Planning Quarterly, 5(19): 149-162 (In Persian).
58. Warren, M. 2004. Farmer son line: drivers and impediments in adoption of internet in auk agricultural businesses. Journal of Small Business and Enterprise Development, 11(3): 371-381.
59. Wortman, M.S. 1996. The impact of entrepreneurship upon rural development. Contribution in Economics and Economic history, 47-66.
60. Yilmaz, B., I. Dasdemir, E. Atmis and W. Lise. 2010. Factors affecting rural development in Turkey: Bartin case study. Forest Policy and Economics, 12(4): 239-249.

[Downloaded from jea.sanru.ac.ir on 2026-11-07]
[DOR: 20.1001.1.25383426.1399.7.13.7.3]
[DOI: 10.52547/jea.7.13.63]

Study of Factors Affecting Rural Development, With A Focus on the Role of Agricultural Entrepreneurship (Case Study: North Khorasan Province)

Roghayeh Yazdani[1], Masoud Khairandish[2], Mohsen Mohammadi Khyareh[3] and Hadi Amini[4]

1- MA in Entrepreneurship Management
2- Faculty member of Gonbad Kavous University
3- Faculty member of Gonbad Kavous University (Corresponding author: m.mohamadi@ut.ac.ir)
4- Faculty member of Gonbad Kavous University
Received: March 3, 2020 Accepted: July 8, 2020

Abstract

Rural development is one of the most important issues in any society, especially in developing societies. As entrepreneurship plays an important role in improving the economic and living conditions of villagers by creating new employment opportunities and thereby generating income, the development of the villages has found a broader connection with the concept of entrepreneurship and in particular agricultural entrepreneurship than in Past. The aim of this study was therefore to examine the effects of four factors such as innovation, production, financial resources and the market on rural development through the mediating role of agricultural entrepreneurship among 42 exemplary entrepreneurs in the province of North Khorasan. The sample size also corresponds to the community size. The data collection tool was a standard questionnaire developed by Yilmaz et al. For statistical analysis of the data, the SPSS software and the bootstrap method were used in Macro Preacher and Hayes (2008) to test indirect effects. The results showed that agricultural entrepreneurship has a positive and significant impact on rural development and that there is a direct link between innovation, production, financial resources and market factors with rural development. Indirect hypotheses were examined using the macro step boot method, which confirmed all indirect hypotheses. Overall, the results show that the four factors of production innovation, production factors, financial resources and the production market have a direct and indirect influence (rural entrepreneurship) on rural development.

Keywords: Development, Factors of Production, Innovation, North Khorasan, Rural Agricultural Entrepreneurship

[Downloaded from jea.sanru.ac.ir on 2026-11-07]

[DOR: 20.1001.1.25383426.1399.7.13.7.3]

[DOI: 10.52547/jea.7.13.63]